
GLEMMER DU

TÅRNBY KOMMUNES LOKALHISTORISKE TIDSSKRIFT

NOVEMBER/DECEMBER 2014

DEN FØRSTE VERDENSKRIG Amager i krigstøjet

DEL 2
NUMMER 6 / 2014

FORSIDE:

Børn fra Nøragersminde leger soldater ca. 1920. Den store krig havde efterdønninger ikke kun på børns leg, men på stort set alle forhold. I kunsten, litteraturen, psykologi- en og mange andre forbindelser blev den forfærdelige skyttegravskrig skelsættende og der var brug for andre måder at se verden på.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalkarkiv, B2953

COPYRIGHT

Ophavsretten på billederne og illustrationerne tilhører Tårnby Stads- og Lokalkarkiv, en anden institution eller en professionel fotograf. Fotografierne må ikke bruges i andre sammenhænge uden tilladelse.

Har du brug for et billede eller en illustration, kan du henvende dig til Tårnby Stads- og Lokalkarkiv.

© Tårnby Stads- og Lokalkarkiv 2014

For enkelte billeder har det været umuligt at finde frem til den retmæssige ophavsretsindehaver. Dersom Tårnby Stads- og Lokalkarkiv kræver ophavsretten, er det ufrivilligt og utilsigtet. Såfremt du mener, der er materiale, der tilhører dig, bedes du derfor kontakte bibliotek@taarnby.dk

KILDER:

Kai Olsens erindringer. Et lille samfund. Glasværkets boliger i Kastrup.

Materiale fra Dragør Lokalkarkiv.

TIDSSKRIFTET GLEMMER DU ER SKREVET AF:

Startvanskeligheder skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Privat indkvartering skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Soldater i laden skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Forplejning skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Den første tid skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

En ekstra hånd i høsten skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Skat i soldatertjenesten skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Nye venner skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Soldater på Strandhotellet skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Adspredelse skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Bruger kommunen skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Dagligdag i krigens skygge skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Alarmberedskab skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Fiskerne skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Det farlige fiskeri skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Dyrtd og rationering skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Brænde og petroleum skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

Baller måtte aflyses skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Dyrtd og varemangel skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Kålpriserne i vejret skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Tørret kål skrevet af: arkivleder Henning Sørensen, Dragør Lokalkarkiv

Krigen afsluttes skrevet af: kommunearkivar Peter Damgaard, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv

ISSN 1397-5412

Redigeret af: Lone Palm Larsen

Layout: Anne Petersen

© Tårnby Kommunebiblioteker, Tårnby Stads- og Lokalkarkiv og forfatterne

DEN FØRSTE VERDENSKRIG

Amager i krigstøjet

I år er det 100 år siden, at Første Verdenskrig brød ud. Det var en katastrofe af enormt omfang, som kostede de europæiske samfund dyrt, både målt i penge og menneskeliv. Selv om Danmark var neutralt, havde krigen en stor indvirkning. Det mærkedes især på Amager, som var et vigtigt punkt i Københavns befæstning i krigsårene 1914-1918.

I alt blev der indkaldt 50.000 soldater ved krigen udbrud. De 40.000 blev brugt til forsvaret af København – bl.a. på Amager. Sikringsstyrken, som de blev kaldt, betød selvfølgelig store forandringer for lokalbefolkning.

I dette nummer af Glemmer Du, som er et samarbejde mellem Dragør Lokalarkiv og Tårnby Stads- og Lokalarkiv, ser vi på, hvordan livet var under krigen for soldaterne og borgerne på Amager. Forrige nummer handlede om forandringen af landskabet pga. den store krig

Krigens eneste skud på dansk jord faldt ved Saltholm.

Læs mere om en engelsk ubåds forlis i Glemmer Du nr. 2, 2011.

START-VANSKELIGHEDER

Der var ikke helt styr på, hvor soldaterne skulle bo, og hvordan de skulle få mad, da de første i Sikringsstyrken blev indkaldt. Forfatteren Kai Friis Møller fortæller i sine erindringer syrligt om sin indkaldelse i august 1914. Han var 26 år, da han blev indkaldt. Endestationen for Linje 2 var indtil 1919 Augustagade ved Amagerbrogade.

”Jeg – og adskillige pæne Borgerbørn med mig – mødte på Kasernen i Hellerup allerede kl. 8. om Morgenen. En Sergeant førte os ind i et depot for at iklæde os – en Investitur, der til vor Forbløffelse viste sig at være rent symbolsk. Efter at have bemægtiget sig vore civile Hatte og givet os en Soldaterkasket i stedet, nøjedes man i øvrigt med som Uniform at udlevere os et Armbind af noget lignende Art som det, Reservepostbudene vansires af,

med Ordre til at bære samme om højre Arm.”

”Først efter flere Timers Ventetid fik vi Oplysning om vort Bestemmelsessted: Kastrup, hvortil vi transporteredes i Sporvognstog, som paa Grund af vort ureglementerede Udseende vakte munter Opsigt ved alle Stoppesteder. Efter Marchen fra Linje 2's Endestation til det østlige Amagers Hovedstad belønnes vi med indtil videre at faa Lov til at sidde paa en Grøftekant under Paaskud af, at endnu ikke alle de indkaldte Arbejdssoldater var mødt.”

”Først kl. 9 blev vi – dygtig gennemblødte – kommanderet frem for at marchere i Kvarter, thi først paa dette Tidspunkt – tretten Timer efter, at vi gav Møde på Kasernen – var det lykkedes de militære Autoriteter at finde ud af, hvor Pokker de skulde faa os indkvarteret. Det blev for mit vedkommende hos en Gaardejer med det gode hollandske Navn Adrian Geertsen, hos hvem et halvt hundrede af os fik anvist til Soveplads et Høloft med en Glug aaben i hver Vindretning og til Sengetøj den forhaanden-værende Halm, der lige knebent

Måske var det familien Gjertsen, som Kai Friis Møller var indkvarteret hos. Ganske vist hedder husfaderen Anders, men den slags kan sagtens huskes forkert, når erindringen er skrevet ned årtier efter det er sket. Gjertsen boede i Ved Diget 26-28, indtil 1926 kaldet Digevej. Her har Anders og Bodil, parret til venstre, sølvbryllup i 1916. Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B4911

nok kunde forslaa til et par Heste: det blev ca. til to Halmstraa pr. Mand. Rystende af Kulde i vort dyngvaade Sommertøj laa vi og klamrede os til hverandre som Druknende for dog at oparbejde et Minimum af kollektiv Livsvarme.”

”Endnu en iskold Nat med ét Halmstraa til Madras og ét til Dyne, endnu en ørkesløs Dag med et ironisk straalende Sol-skin, endnu en Nat. Saa var jeg helbredt for alle militære Stor-hedsdrømme...”

PRIVAT INDKVARTERING

I starten af krigen blev de fleste soldater indkvarteret i private hjem. De menige soldater blev for det meste anbragt i små grupper på bondegårde rundt omkring i kommunen.

Officererne boede ofte lidt finere, hos borgerskabet i Kastруп, og var indkvarteret én og én. De havde krav på enkeltværelser. Dengang havde hver officer mindst én oppasser, som tjente som hans personlige assistent. Officerens familie kunne jo også tænkes at dukke op, så havde man en officer indkvarteret, var der alligevel mere end en person. Man havde pligt til at give kost og logi til soldaterne. Til gengæld modtog man betaling, alt efter om det var menige eller officerer, man havde

Oberstløjtnant Fritz Hansen var indkvarteret på Bryggergården. Her ses han på gårdspladsen til hest ved siden af sin datter, omkring 1915-1916.
Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B3583

boende. Befolkningen prøvede at indrette sig bedst muligt, men der var ikke alle steder lige stor tilfredshed med forholdene. Selv folk i Kastrup Glasværks små arbejderboliger skulle huse soldater. Det krav fik de dog snoet sig ud af, ifølge Kai Olsen:

”Alle i boligerne, der havde en treværelses lejlighed og derover, skulle tage imod indkvartering af militær, for hvilke der blev ydet 7,- kr. for en menig og 10,- kr. for en befalingsmand – uden kost – pr. måned. Ved en hurtig indgriben fra glasmagerens side, ved

min far, kom en forhandling i stand med glasmagerne på den ene side og militæret på den anden med det resultat, at indkvarteringen foretoges til ”Salen”. Omgående kørtes nogle læs halm hertil.

Dette medførte mange glade lørdagsaftener, når glasmagerne spillede i sanghaven. Det hændte så tit, at soldaterne havde ryddet halmen op i et hjørne i Salen, og så rykkede musikken herind, og der blev danset til kl. 22.”

SOLDATER I LADEN

På de gårde, hvor man fik soldater indkvarteret, ændredes dagligdagen fra den ene dag til den anden. De menige soldater lå i høet i laderne, mens officererne kom inden for i stuehusene.

På Hollændergård i Store Magleby fik man allerede den 2. august besked om, at gården skulle indkvartere soldater, ”i anledning af den russisk-tyske krig”, som Dirch Bacher Dirchsen skriver i sin dagbog. Dagen efter ankom kaptajn Troels Schmidt, korporal Petersen og otte mand af 13. bataljons 2. kompagni.

Glasmagerrækkerne i Sals Alle, fotograferet ca. 1910-1915. Bagerst, til venstre i billedet er ”Salen”, glasmagerens forsamlingshus.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalkarkiv, B4385

Bertel Petersen, fra gården Aldershvile ved Kirkevej mellem Dragør og Store Magleby, skriver i sine erindringer:

”Ved firetiden om eftermiddagen kom der tre husarer ridende ind i gården. De var i krigsmæssig udrustning med sabel og karabin, med 60 skarpe patroner i patrontaskerne i bæltet. De fremviste en indkvarteringsseddel lydende på: ”Gårdejer Peter Petersen, Kirkevej”, så der var ingen tvivl. Den ene var endda korporal, så han skulle have en rigtig seng. En jernseng blev opredt henne ved vinduet til korporalen, og der blev ophængt en presenning som skillerum.”

Husarenes opgave var at patruljere langs kysten fra Dragør til Kongelunden og rapportere en eventuel fjendtlig landgang. Derfor havde de heste med, og dem måtte der også findes plads til på gården. De fik en stald, og gårdens egne heste måtte finde sig i at stå ude hele natten.

FORPLEJNING

De mange soldater var sultne og det krævede naturligvis, at forplejningen blev organiseret.

Amager Bladet skrev i oktober 1914: ”Saavel Officerer og Underofficerer som Menige nyder den bedst Modtagelse og spiser saa at sige ved Familiens Bord. De fleste Steder slaar man Soldaternes Udlevering af Forplejning sammen med egne Madindkøb og laver Maden i Fællesskab”.

Da der på Aldershvile ankom yderligere 17 soldater gav det problemer, når de skulle spise med. Mens de tre husarer godt kunne sidde med ved bordet under gårdens måltider, var 17 ekstra gæster for meget. Så de fik lov at bruge gruekedlen i vaskehuset til at lave mad i. Det gik imidlertid ikke så godt, så husbonden måtte stille komfuret til deres rådighed.

Der blev dog hurtigt etableret et ”soldaterkøkken” i et maskinhus i Store Magleby. Her kunne infanteristerne fra gårdene samles og få udleveret varm mad, som de sammen med brød og smør tog med hjem til deres kvarterer, hvor de kunne indtage den under hyggelige former.

Bertel Petersen skriver:

”Vi havde hentet de lange borde og bænke ned fra loftet, og soldaterne havde det muntert.

En bajer havde ganske vist sneget sig op til 13 øre og en rød hel Aalborg til 27 øre – men alligevel.”

Bønderne fik økonomisk kompensation pr. dag for at have soldaterne boende. Betalingen for indkvartering var for underkorporaler og menige 8 øre (12 øre om vinteren), for underofficerer 15 øre (25 øre om vinteren) og for officerer der skal have eget værelse 25 øre (50 øre om vinteren). Formiddagsbespisning var et forsvarligt og tilstrækkeligt måltid varm mad dagligt - dog uden brød kostede 35 øre. For staldrum med strøelse: 10 øre dagligt pr. hest.

DEN FØRSTE TID

Den gode stemning, som Kai Olsen husker, var generelt kendetegnende for krigens begyndelse. Både soldater og civilbefolkning skulle finde sig tilrette og få det bedste ud af det. I avisen den 5. september 1914, altså kun en måned efter at soldaterne var blevet indkaldt, skrev lokalavisen om hvordan indkvarteringen forløb:

”Alle Vegne hører man om det gode Forhold, der har udviklet

sig mellem de Indkvarterede og Befolkningen paa Amager. Saa vel Officerer som Menige nyder den bedste Modtagelse og spiser saa at sige ved Familiens Bord. De fleste Steder slaar man Soldaternes Udlevering af Forplejning sammen med sine egne Madindkøb og laver Maden i Fællesskab, og næsten overalt er der Tilfredshed med Resultat og Glæde ved Anretningen. Synlige Beviser herpaa havde man fra de Kompagnier, der i forrige Uge forlod Øen. Enkelte Steder, hvor Indkvarteringen var af større Omfang, som f. Eks. hos Gaardejer Crilles Tønnen, Kastrup, og hos Gartner Knudsen, Tømmerup, skillingede Mandskabet til en Taknemmelighedsgave. Begge Steder bestod denne af et Sølvbæger med Inskription.”

Det var dog ikke alle, der var lige tilfredse med maden. Forfatteren Kai Friis Møller var bedre vant. Han blev chokeret, da han så, hvordan man på gården forberedte gule ærter. Det skete i den vaskekedel, ”hvor et Par Aarhundreder igennem de vekslende Adrian Geertsens'er og Geert Adriansens'ers

Bespisningen i lejrene foregik i det fri. Her er det Skovlejren, der er foreviget i 1916 med den rammende tekst: Uden mad og & drikke...

Foto: Dragør Lokalkarkiv, B8483

Skidentøj var blevet kogt.” Han foretrak derfor at finde anden føde:

”Jeg valgte at spise for egen Regning paa Traktørstedet Kaststruplund, hvor Frikadellerne i hvert Fald havde den Fordel, at jeg ikke havde bivaanet [overværet] deres Tilblivelse. Efter Frikadellerne to Flasker Citronsodavand. Aaben og ærlig Udskænkning af Whisky til Soldaterne var nemlig forbudt, hvorfor den brave Vært var nødt til at gå den Omvej at camouflere Whiskyen med denne Afholdsdrik, hvis Farve faldt nogenlunde sammen

med dens egen.”

Kai Friis Møller var ikke den eneste, der var skeptisk. Efterhånden som den første krigsbegejstring havde lagt sig, begyndte utilfredsheden. Soldaterne havde ikke meget at tage sig til, ud over at grave grøfter, og der var alt for mange af dem. Den konstante indkvartering sled også på civilbefolkningen, som blev træt af at skulle lægge hus til fremmede. Der indløb også klager over, at betalingen var for lav. I 1916 blev Sikringsstyrken reduceret, og krigsministeren lovede, at der fremover kun

FRA AMAGERBLADET 5. SEPTEMBER 1914

Betaling for Indkvartering er følgende:

1) For Kvarter:

a) For Underkorporaler og Menige samt Ligestillede 8 Øre daglig pr. Mand under Sommerkantonnement, 12 Øre under Vinterkantonnement.

b) For Underofficerer og Ligestillede undtagen for Stabs-sergenter: 15 Øre daglig pr. Mand under Sommerkantonnement og 25 Øre under Vinterkantonnement.

c) For Officerer og Ligestillede samt for Stabssergenter: 25 Øre daglig pr. Værelse under Sommerkantonnement og 50 Øre under Vinterkantonnement.

Sommerkantonnement regnes fra 1. Maj til 15. Oktober, Vinterkantonnement fra 16. Oktober til 30. April.

I Kvartergodtgørelsen er indbefattet Godtgørelse for Brændsel til Madkogning i Kvartererne.

2) For Middagsbepisning:

Et forsvarligt og tilstrækkeligt Maaltid varm Mad daglig, dog uden Brød: 35 Øre daglig.

skulle indkvarteres 1.000 soldater på Amager. Samme år blev der indrettet fem lejre på det sydlige Amager, der skulle huse soldaterne.

EN EKSTRA HÅND I HØSTEN

Mange af de indkaldte var selv bondesønner eller karle, og kunne give en hånd med i

arbejdet på gården, når tjenesten tillod det.

Nok var soldaterne i beredskab, men kunne godt afse tid til at give en hånd med i arbejdet på gårdene. D.B. Dirchsen skriver den 18. august 1914: ”Om Eftermiddagen var vi paa Maglebylilleloden og sætte Havre op. To Soldater hjalp.”

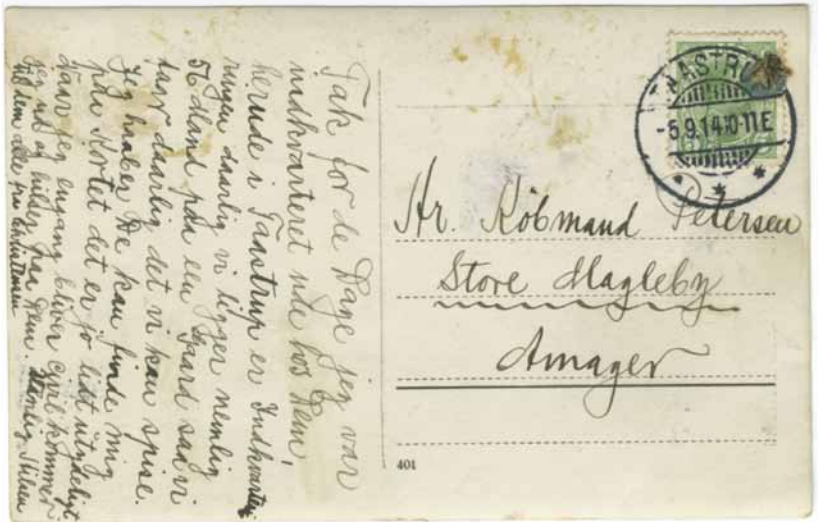
Arbejdet med grøntsager på Strøbyvej 10 lettedes med soldaternes hjælp ca. 1917-1918. Foto: Dragør Lokalkiv, B5004

Soldaterne var også et nyttigt supplement i høsten, hvor alle hænder skulle bruges. Særligt ved tærskningen gjorde de gavn, for det gjaldt om at få kornet tærsket i en fart, for man havde kun det dampdrevne tærskværk i kort tid, inden det skulle videre til næste gård.

SKAT I SOLDATERTJENSTEN

Med flere af soldaterne indkvarteret i lejre lettedes nogle af problemerne mellem militær og civilbefolkning. Men militærets tilstedeværelse i

Tårnby kunne ikke undgå at medføre en masse praktiske spørgsmål, som måtte løses. Tårnby Sogneråd, som kommunalbestyrelsen hed dengang, modtog derfor hurtigt ansøgninger om forhold, som angik militæret. Fra indkaldelsens start opstod spørgsmålet om skat. Mændene fra Tårnby, som var indkaldt, havde ikke deres sædvanlige indkomst. Mange af dem tjente også i andre kommuner. Sognerådet modtog derfor jævnligt ansøgninger om nedsættelse af skat. F.eks. ansøgte gartner Svend Gylding fra Tårnby om

Postkort fra soldat Christian Larsen til købmand Petersen i Store Magleby fra 1914. Soldaten blev efter kort tid i Store Magleby flyttet til Tåstrup, hvor de var 56 soldater på én gård, og dér fik de knapt hvad de kunne spise.
Foto: Dragør Lokalarliv, B20648, bagsiden af et postkort

nedsættelse af skat. Han havde været indkaldt fra 1. august, og var d. 5. januar 1915 endnu ikke hjemvendt. Alligevel ventede der ham en skatteregning på hele 600 kr. Sognerådet drøftede sagen. Beslutningen blev, at ejendomsskatterne ikke kunne nedsættes, men skatten på hans personlige indkomst kunne. Den skatteregning udgjorde så også kun 81 kr. Der fulgte en lind strøm af lignende ansøgninger gennem hele krigsperioden.

NYE VENNER

For bønderne og andre, der pludselig fik ”logerende”, betød krigen, at dagliglivet ændrede sig, men af de beretninger, der er bevaret fra dengang, virker det også som om indkvarteringen af soldater var et frisk pust udefra. Richard Steffensen, hvis bedstefar havde gården i Lodsstræde i Dragør, husker tiden:

”På gården havde de fire dragoner med heste. Hos os selv havde vi én soldat som skulle

bespises. Soldaterne fra Sikringsstyrken var ældre, ofte familieforsørgere, som var glade over privat indkvartering, og vi blev venner med flere af dem og var på julekort med dem flere år efter. Én af dem - som var fra Lolland - besøgte min bror Henry og jeg, da vi var på tur. Han var bonde og havde en ret stor gård.”

SOLDATER PÅ STRANDHOTELLET

Også i Dragør by blev der indkvarteret omkring 250 soldater, og en del af dem flyttede ind på byens hoteller. Til gengæld forsvandt landliggerne, der ellers havde præget byen om sommeren. Alligevel fortsatte byens sædvanlige søndagsliv. Nu var det bare soldaternes familier, der kom på besøg og promenerede i byen

Strandhotellet blev indrettet som ”messe”, hvor soldaterne blev bispist, så kvarterværtene ikke skulle sørge for madlavning. Det var dog ikke med hotelværtens gode vilje, for hotellet kunne jo ikke have almindelige gæster imens. Dragør Kommunalbestyrelse gav

Barbering under feltforhold.

Det er sandsynligvis i Store Magleby.

Foto: Dragør Lokalkiv, B100100

derfor i 1915 en kompensation til hotellet på 3 øre pr. mand og året efter 400 kr. til at få sat salen i stand. Støvletrampene soldater har nok slidt mere på gulvet i salen end sommergæster. Hotellets sal blev dog også brugt til fornøjelser. Op til julen 1914 opførte soldaterne en komedie i salen, som en løjtnant havde skrevet. Handlingen var nok hentet fra virkelige hændelser, for stykket handlede om, at datteren til en bonde, Crilles Jansen, blev bedåret af en ung soldat og det hele endte med forlovelsesgilde.

ADSPREDELSE

Mens det i begyndelsen sikkert har været en spændende oplevelse for de indkaldte at ”komme i trøjen”, blev soldaterlivet hurtigt rutine. Som tiden gik, blev det sværere og sværere at motivere de indkaldte soldater. Det kneb med disciplinen, og antallet af straffesager for udeblivelser o. lign. steg.

Der blev taget forskellige initiativer til at sætte fritidsbeskæftigelser i gang. F.eks. havde man mulighed for at arrangere foredragsrækker eller undervise soldaterne i husfid og sløjd. KFUM sørgede også for at soldaterne kunne få fritiden til at gå og etablerede soldaterhjem på både Kongelundsfortet, Dragørfortet og i baraklejrene.

Man sørgede også for at støtte soldaterne økonomisk, så de fik lidt tilskud til lommepengene. I september 1914 blev der holdt koncert i Dragør og overskuddet på 216 kr. gik til soldaterne i 37. bataljon, så de kunne få forsålet deres støvler og indkøbt underbenklæder.

Det var nok først og fremmest baller og fester, der gjorde, at tjenesten var til at holde ud. Mon ikke mange lokale piger

har nydt at få en svingom med en flot ”Jens” i uniform?

Fodbold var også en del af soldaternes tidsfordriv. I 1917 måtte kommunalbestyrelsen i Dragør mægle i en sag mellem boldklubben og militæret, fordi soldaterne mente, at de havde forsteret til at spille på klubbens bane, så medlemmerne måtte spørge militæret om lov, når de selv ville bruge den.

BRUGER KOMMUNEN

Soldaterne skulle også helst have noget at tage sig til, og de skulle holdes nogenlunde rene. Forsvarsministeriet nedsatte derfor Udvalg til Foredrag for Soldater, der søgte at holde soldaterne underholdt ved lærerige oplæg. Udvalget søgte i december 1914 Tårnby om tilladelse til at benytte et lokale i Tårnby Skole til foredrag hver mandag, onsdag og fredag mellem 17 og 19. Det blev godkendt.

Efterfølgende blev kommuneskolernes lokaler i større og større grad benyttet af militæret. Det førte til en diskussion mellem sognerådet og skolerne om, hvem der egentlig havde ret til at disponere over

Tømmerupvejen tromles for at forbedre vejen ved Helgeshøj på Tømmerupvej 3. Tromlen trækkes af fire heste. Fotografiet er fra ca. 1910-1916. Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B42

skolernes lokaler. Generelt var skolerne velvilligt indstillede, og gymnastiksalene i Tømmerup, Ullerup og Kastrup skoler blev i løbet af 1915 udlånt til indkvartering af soldater. Dog var det et problem, at gymnastikhallen på Tårnby Skole var blevet indrettet til militærhospital, og man rettede derfor henvendelse til Indenrigsministeriet for at få det fjernet. Soldaterne benyttede også andre faciliteter på skolerne: Kastrup Skole havde moderne brusebade, som soldaterne ved Kastrupfortet søgte om tilladelse til at benytte. Det blev

også bevilget.

Tårnby Sogneråd mente dog efterhånden, at med al den aktivitet, som militæret lagde for dagen, burde krigsministeriet bidrage til at vedligeholde vejene. Man anmodede derfor i 1916 om et tilskud på 2.000 kr. i to år. Det mente ministeriet dog ikke at kunne imødekomme, så Tårnby fik ikke noget ud af sin henvendelse.

DAGLIGDAG I KRIGENS SKYGGE

Krigsudbruddet skabte naturligt nok usikkerhed i befolkningen. Man begyndte at tage

sine forholdsregler. Dragør Skibsfører- og Skibsrederforening besluttede at anbringe sine værdipapirer i en boks i Privatbanken ”grundet paa de Tilstande, der muligvis kunde indtræffe i Krigsperioden”.

Selv om Danmark ikke var i krig, blev krigen alligevel næsten øjeblikkelig mærkbar. Først og fremmest var også mænd fra Amager indkaldt til Sikringsstyrken, og deres familie stod pludselig uden forsørger. Allerede i august bevilgede kommunalbestyrelsen i Dragør 500 kr. til de indkaldte soldaters familier.

På Dragør Skole stod man pludselig uden lærer Andersen, for han var også indkaldt til Sikringsstyrken, og man måtte ansætte en vikar.

ALARMBEREDSKAB

Selv om Sikringsstyrkens mandskab det meste af tiden fordrev tiden med at grave skyttegrave og holde øvelser, var der indimellem ”skarpe” situationer, hvor krigen blev alvor.

I april 1916 noterede Dirch Bacher Dirchsen på Hollæn-

dergård i sin dagbog: ”Udrykning. Soldaterne blev vækkede Kl. 12½ Nat, da en tysk Flåde paa 5 Torpedobaade og 14 Lægttere var gaaet til Anker syd for Amager”.

Da en engelsk undervandsbåd gik på grund ved Saltholm i et forsøg på at bryde spærringen, blev Kongelundsfortet sat i alarmberedskab.

En dag så man to store luftskibe nærme sig fortet, og mandskabet blev alarmeret. Der kom biler med højtstående officerer og kanonerne blev gjort klar til skydning. Men luftskibene gik forbi fortet og fløj i retning af Sverige.

En anden dag blev der observeret en masse lanterner på havet og også her alarmeredes mandskabet. Det viste sig dog, at det var fiskere fra Dragør, der fiskede efter høstsild.

FISKERNE

En anden type ansøgning, udover skatteansøgning, var ændring af militærtjeneste. Det kunne Tårnby Sogneråd ikke bevilge, da det var en militær beslutning. Men kommunen kunne udstede attest på, at oplysningerne i ansøgningerne

var korrekte. Det skete for flere ansøgere, f.eks. Søren Christian Sørensen, som var indkaldt i 1915. Han søgte om overflytning til et fæstningskompagni, som var udstationeret i Tårnby. Begrundelsen var, at han var gift og boede i Tårnby Sognekommune, og tillige arbejdede som elektriker på syrefabrikken i Kastrup. ”Naar jeg kunde komme til at ligge i Taarnby, kan jeg lettere delvis passe mit Arbejde paa Fabri-

ken”, skriver han, bekræftet af sognerådets sekretær. Det var især et problem for fiskerne at blive indkaldt midt i den bedste periode. Flere fiskere søgte derfor om udsættelse:

”Jeg er Fisker – boende i Kastrup-Taarnby Sogn – og en Indkaldelse i August Maaned vilde falde midt i den bedste Fiskeriperiode og saaledes ramme mig meget haardt i økonomisk Henseende, saa at jeg vilde være ude af Stand

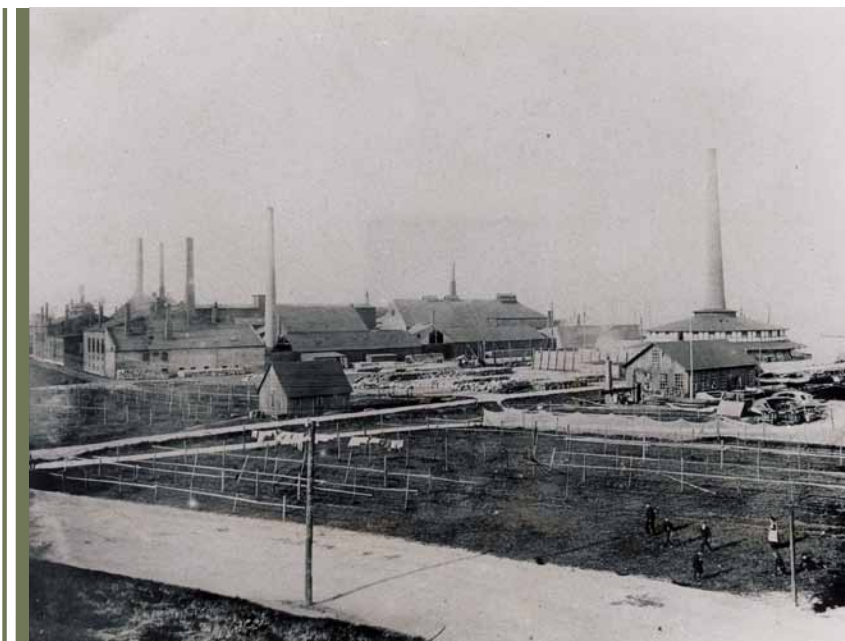
Fiskerne fra Kastrup Fiskeriforening havde svært ved at passe fiskeriet under krigens betingelser. Billedet er af fiskere på Maglebylillebroen ca. 1922. Yderst til højre står Johannes Theisen, der var foreningens formand i starten af krigen, og som sendte fiskernes klage over forholdene.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv, B4321

til at svare Afdrag og Renter af de Laan, jeg har i Baad og Redskaber. Ligeledes fisker jeg sammen med min gamle Fader Peter Hansen, Kastrup, som tillige er svagelig og som Følge deraf uden min Hjælp er afskaaret fra at tjene til Livets Ophold ved Fiskeriet. I November er derimod Sildefiskeriet væsentlig forbi, saa at en Indkaldelse til den Tid vilde falde betydelig lettere for mig.”

DET FARLIGE FISKERI

For fiskerne i Kastrup var krigsperioden i det hele taget hård. Sejladsen i Øresund var underlagt skrappe indskrænkninger. Fiskerne kunne ikke selv bestemme, hvornår de måtte sejle, hvilket generede erhvervet meget. Fiskerne var vant til at sejle ud til Saltholm om eftermiddagen, fiske, og vende hjem om natten. Men nattesejlads var strengt forbudt, og det var svært at holde sig inden for de afgrænsede

Steplepladsen ved Broforeningen er fotograferet i 1915.
I baggrunden ses Kastrup Glasværk.
Foto: Tårnby Stads- og Lokalkiv, B1866

sejlruter, som flåden havde afstukket. Situationen blev diskuteret indgående i Kastrup Fiskeriforening. I 1915 blev fiskerne også irettesat af flåden for overtrædelse af bestemmelserne. Fiskeriforeningens formand, Johannes Theisen, skrev derfor til den øverstbefalende på området og undskyldte. Samtidig bad han om tilladelse til at sejle fra Nordre Røse Fyr til Saltholm om eftermiddagen mellem 15-18 og om natten mellem 3-6. Også Tårnby Sogneråd var klar over problemet. I sognerådets protokol 8. juni er noteret: ”I Anledning af at Fiskerne i Kastrup meget stærkt forulempes af de af Krigsministeriet givne Bestemmelser rettes Henvendelse til Ministeriet.”

Svaret indløb kort efter: ”Fra Marineministeriet forelå Meddelelse om at der ikke kan tilstås yderligere Lempelser for Fiskerne i Kastrup.”

KARTOFLERNE I TÅRNBY

Krigen varede længere, end nogen havde forventet. Indskrænkningerne i handel og produktion betød, at forsynin-

gerne af fødevarer og brændstof begyndte af knibe i løbet af 1917. Det var et generelt problem, som berørte alle i Tårnby. Sognerådet diskuterede de problemer, som forsynings-situationen skabte, bl.a. problemet med at anskaffe kartofler. I maj 1917 havde man ganske vist skaffet 109 tønder læggekartofler og 147 tønder spisekartofler. Men et af sognerådets medlemmer mente, at kartoflerne var så dårlige, at de var uspiselige. Det var formanden trods alt ikke enig i, men diskussionen viser, at det var et reelt problem at skaffe forsyninger nok. Der blev hurtigt rationeret, og kommunen stod for uddeling af sukkerkort, brødkort, petroleumskort og rabatmærker.

At skaffe brændsel nok til skolerne var et stadigt problem, og der var lange diskussioner med lærerne på de mindre landsbyskoler, om de nu havde modtaget nok. Særligt petroleumsforsyningen var et stort problem. Da soldaterne igen i 1917 søgte om tilladelse til at benytte Kastrup Skoles bade, måtte sognerådet afslå. Selvom man var velvilligt indstillet, kunne man ikke

Flæske- og kødvognen i Tømmerup, hvor fordelingen af rationerne foregik til Sikringsstyrken i 1917. Det ligner mere rugbrød, der bliver vejet og uddelt.

Foto: Tårnby Stads- og Lokalarkiv

give tilladelse, da det var helt uvist, om man kunne skaffe brændsel nok, og hvor meget den ville koste.

Også for de private virksomheder var forsyningen et problem. Råvarer til produktionen steg voldsomt i pris, ligesom indkaldelsen af mange arbejdere til militærtjeneste betød, at lønningerne røg i vejret. Kastrup Glasværk måtte jævnligt sende breve til sine kunder om, at priserne steg pga. forhøjede produktionsomkostninger.

BRÆNDE OG PETROLEUM

I den private husholdning var krigens konsekvenser også mærkbare. Kai Olsen husker: ”Trods det, at krigen som bekendt gik uden om Danmark, mærkede vi alligevel hurtigt til den gennem rationeringen af fødevarer som brød, mel, sukker, smør, flæsk og kaffe. Siden hørte også andre ting under rationeringen: Petroleum, tobak m.v. Når man straks satte så hårdt ind med rationering skyldtes det vel i høj grad

– og i første omgang – at man fra regeringsside ikke samtidig med krigen udbrud havde foretaget det fornødne, det forsømte skulle altså indhentes ved at gøre rationeringen så streng – og i anden omgang, at så mange skibe på vej hertil med varer blev minesprængte eller torpederede.

Det vi mærkede hårdest til i boligerne var nok mangelen på petroleum. Vi havde i forvejen hverken elektricitet eller gas, så vi måtte under krigen benytte brændekomfur til madlavning – for at spare den smule petroleum, vi fik, til belysning. Efterhånden måtte vi så også gå over til karbid-belysning. Min far lavede en karbidlampe af en kaffedåse. Den lyste

meget klart, men havde to kedelige egenskaber. Den ene var, at den ikke lugtede så godt. Og den var anden – og vel nok den værste – at lampen meget nemt kunne eksplodere. Symptomerne herpå – at lampen begyndte at sprutte – viste kun en vej: Ud af vinduet med hele lampen! For at spare på petroleum – og vel også af andre grunde – indførtes som mertid, hvilket vil sige, at tiden skulle rykkes 1 time frem i sommerhalvåret.

Tiden gik, og det blev stadig sværere for os at få petroleumsk beholdningen til at slå til. Der blev rettet flere henvendelser til glasværket om at foranstalte elektricitet indlagt i boligerne, men uden resultat. El-værket kunne ikke magte det på grund af krigen, fik vi til svar.”

Rationeringsmærker fra 1918. Mærkerne fra krigen tidligere år er selvfølgelig brugt, derfor er det de yngste der har fundet vej til arkiverne.

Materiale fra Dragør Lokalkarkiv

BALLER MÅTTE AFLYSES

Krigens forløb blev fulgt intenst i dagbladene, men blev også formidlet gennem et arrangement i Dragør Skibsfører- og Skibsrederforening, som i oktober 1914 havde et foredrag med lysbilleder om ”Krigen i Europa”.

Den negative side var, at baller blev aflyst på grund af varemanglen og den usikre situation. I 1917 kom der en offentlig henstilling til at indskrænke forlystelser på grund af krigen. Restaurationer og foreningslokaler skulle lukke senest kl. 23. Foreningen Vennekredsen i Store Magleby aflyste derfor sine baller indtil videre.

Ved Dragør Skibsfører- og Skibsrederforenings fastelavnssbal i 1918 måtte deltagerne medbringe brød- og smørmærker, og ønskede man wienerbrød til kaffen kostede det et ekstra 20-grams smørmærke.

MADHJÆLP I DRAGØR

Vareknaphed mærkedes med det samme. For nogle var det et reelt problem ikke at kunne skaffe mad og brændsel. Forsyningen med brændsel var

et problem under krigen og forværredes i 1917, hvor Dragør Gasværk havde svært ved at skaffe kul, og dem der var, var dyre. Værket måtte forhøje gasprisen.

Fødevarer blev rationeret, men Dragør Kommune gjorde en aktiv indsats for at afhjælpe mangelsituationen. I begyndelsen af 1916 indkøbte kommunen et parti rug og byg, så bagerne kunne holde rugbrødsprisen nede.

Året efter rationeres brød og kommunen uddeler brødkort, så hver husstand kun kan købe en vis mængde. Man er i Dragør i tvivl om kortene også skal uddeles til landligere, men det beslutter man ikke at gøre.

I løbet af 1917 forstærkes problemerne, og det er et problem for de mindrebemidlede i kommunen at få tilstrækkeligt at spise. Derfor opretter Dragør Kommune et folkekøkken på fattiggården på Stationsvej, hvor man for 50 øre kan få et måltid mad. Ordningen varer til maj 1918, hvor behovet øjensynligt er svundet ind, så man nu kun behøver at servere mad for nogle enkelte ældre to gange ugentlig.

Uddeling af rugbrødsrationer ved bageren i Strandstræde 8 i Dragør fra 1918. Priserne på mad var eksploderet og pengene blev hele tiden mindre værd på grund af inflation.

Foto: Dragør Lokalkarkiv, B4646

I september 1917 sikrer kommunen sig 1.400 tønder kartofler, som kan supplere de 268 tønder, der dyrkes inden for kommunens område. De indkøbes gennem købmand G.W. Møller og gartner P. Crilsen. De indkøbte kartofler er af en temmelig dårlig kvalitet, for efter klager må kommunalbestyrelsen tage på synsbesøg i kartoffelkullen. Købmand Møller bliver bedt om at komme med, men han dukker ikke op.

I oktober 1917 har man så store udgifter til at udbetale hjælp efter dyrtidsloven, at man optager et lån i Amagerbanken på 20.000 kr.

Den 1. oktober holder man et "krisemøde", hvor der beslutes en række dyrtidsforanstaltninger. Man forhøjer sygeunderstøttelsen gennem sygekassen, trængende børn gives gratis bespisning i folkekøkkenet og der deles middagsmad ud til trængende for 35 øre pr. portion. Endelig bliver der givet kontant pengehjælp

til mindrebemidlede. Endvidere nedsættes gasprisen og prisen på koks, der uddeles mælkerabatbilletter og de indkøbte kartofler sælges for 10 øre pr. kg.

KÅLPRISERNE I VEJRET

Det er ikke bare i Danmark, at der er mangel på visse varer. Hele Europa sultede, og det betød gode muligheder

for eksport af Amagergrøntsagerne.

I januar 1915 skrev Amager Bladet: ”Siden Nytår er der med Amagerbanen blevet afsendt mindst 50 Vognladninger kål, dels til Tyskland og Østrig, dels til Jylland. Prisen er nu 5 øre pr. kg.”

I takt med at kulerne blev tømt, steg priserne. En måned efter var prisen oppe på 14 øre pr. kg, men afsætningen til gengæld næsten standset.

Hvidkålen lægges efter høsten i en hvidkålskule, så den kan holde sig frisk længe. Den blev dækket til med tang, dengang da bønderne havde ret til tang fra stranden. Senere blev kulen dækket med tørv. Her er det en kule fra Raagaardsminde i Store Magleby i 1917.

Foto: Dragør Lokalkarkiv, B15737

I Dirch Bacher Dirchsens dagbog kan man følge afsætningen og priserne næsten dag for dag. I november 1915 skriver han, at Peter er på banen med 75 sække kål. Hele den vinter er karlen af sted med et læs mindst en gang om ugen. Den følgende vinter begynder vareknapheden for alvor at påvirke salget. Prisen på hvidkål fordobles fra 6 til 12 øre pr. kg. I marts skriver Dirchsen: ”Vi var paa Grønttorvet, hvor der var mangel på alle Varer og deraf ogsaa store Priser. Løg 50 øre pr. Pund, Gulerødder 2

kr. pr. Pund, Selleri fra 2 til 6 kr. Snesen...”

Utvivlsomt har krigen styrket mange bønders og gartneres økonomi. Ikke bare fordi der var så gode afsætningsmuligheder, men også fordi der kom supplerende indtægter i form af godtgørelse for indkvarteringen af soldater og erstatning for anlæg af skyttegrave på markerne. Alene i marts 1918 har Dirchsen en indtægt, der er 2-3 gange det normale. I 1918 høster Dirchsen 41.000 kg kål, hvoraf de 38.000 kg går til eksport.

I starten af krigen måtte der ikke eksporteres hvidkål. Senere gav staten lov. Her ses Store Magleby Station med hvidkåleeksporten ca. 1918.

Foto: Dragør Lokalarkiv, B15937

TØRRET KÅL

Udgiften til transporten af kål var en væsentlig del af prisen, så i 1915 fandt man på at tørre hvidkål, der består omkring 90 % vand. I Tømmerup blev Dansk Preserveringsfabrik etableret og her tørrede man kål til eksport under navnet "AMA" På et tidspunkt havde fabrikken 200 ansatte.

Én af de ansatte fortæller: "Jeg kom til "AMA" i 1916. Jeg var i pakkeriet, hvor tørret frugt og grøntsager blev pakket i karton og sendt til hele verden. Jeg kan huske, at jeg har været med til at sende til Australien. Men vi havde selvfølgelig også ordrer til København og rundt om i Danmark.

De, der arbejdede oppe ved tørreriet, var i to-holds skift fra 6 til 6 og om lørdagen fra 6 aften til søndag middag klokken 12, og herfra igen til mandag morgen klokken 6. Da krigen sluttede, var der ikke afsætning for fabrikkens produkter mere end et par år endnu. 1920 var den sidste sommer, jeg var der".

KRIGEN AFSLUTTES

I protokollen for Tårnby Sogneråds møder nævnes krigsudbruddet i 1914 ikke. Mødereferaterne gennemgår dagsordenen, uden at der reflekteres over verdenssituationen. For sognerådet er det de praktiske spørgsmål, som gælder. Militærets tilstedeværelse i kommunen var en omstændighed, som sognerådet ikke kunne gøre noget ved, kun forsøge at få indrettet sig efter bedst muligt.

Kun en enkelt gang, i januar 1916, kommenteres krigstilstanden. Formanden indleder årets første møde med at udtale sit håb om, at 1916 måtte blive et fredens år. Det blev det som bekendt ikke. Der skulle gå mere end to år, før freden endelig blev sluttet i november 1918

Sikringsstyrken kunne nedlægges, soldaterne hjemsendes, og Tårnby Kommune forsøge at vende tilbage til en dagligdag uden militær. Man afviklede Første Verdenskrig så hurtigt som muligt. Det sidste spor af krigen er meget kortfattet og står at læse i referatet af mødet den 2. juni 1919: en takkeskrivelse fra

4. ingeniørkompagni til Tårnby Sogneråd:

”Formanden oplæste en Takkeskrivelse fra Kompagniet, der nu har forladt Kastrup.”

Sådan endte Første Verdenskrig på Amager.

*Stille Nacht, heilige Nacht!
Alles schläft; einsam wacht.
Nur das traute hochheilige Paar.
Holder Knabe im lockigen Haar.
|: Schlaf in himmlischer Ruh! :|*

*Silent night, Holy night!
All is calm, all is bright.
Round yon virgin, mother and child.
Holy infant so, tender and mild.
|: Sleep in heavenly peace! :|*

Sangen kendes på dansk som: Glade jul, dejlige jul. Den danske tekst er digtet af B.S. Ingeman i 1850.

Melodien er komponeret af den østrigske lærer Franz Xaver Gruber i 1818.

Teksten er digtet af den østrigske præst Joseph Mohr i 1816. Teksten på engelsk kom i 1859.

Tak for bidrag af Henning Sørensen, arkivleder, Dragør Lokalarxiv.

DRAGØR LOKALARKIV

Stationsvej 5, 2791 Dragør

Telefon 32 89 03 29

Tirsdag kl. 13 - 17

Torsdag kl. 10 - 17

Billedet er et symbol på freden der brød ud julenat i 1914, hvor mange soldater på begge sider nægtede at beskyde hinanden. I stedet blev der sunget sange f.eks. Stille Nacht.

Nogle steder langs fronten var det først efter nytår, at skyttegravskrigen gik i gang igen. Den blev også kaldet den lille fred i den store krig.

HENVENDELSE & ÅBNINGSTIDER

Hvis du har billeder, oplysninger eller andet af lokalhistorisk interesse, så henvend dig til Stads- og Lokalarkivet.

BIBLIOTEKET HAR ÅBENT

Mandag - torsdag	kl. 9 - 20
Fredag	kl. 9 - 17
Lørdag	kl. 9 - 15
Søndag 1. september - 30. april	kl. 9 - 15

STADS- OG LOKALARKIVET HAR UDSTILLINGER PÅ

Kastrupgårdsamlingen, Kastrupvej 399
MIDT PÅ AMAGER & KASTRUPGLAS
Tirsdag - søndag kl. 14 - 17
Onsdag kl. 14 - 20

Plyssen, Amager Strandvej 350
PERMANENTE &
SKIFTENDE UDSKILLINGER

Plyssen genåbner den 15. november.
Lørdag - søndag kl. 13 - 16